

Arkadiusz Żukowski

Współczesny obraz organizacji diaspory polskiej w Republice Południowej Afryki

Diaspora polska w Republice Południowej Afryki (RPA) jest zdecydowanie najliczniejszą i posiadającą trwały charakter diasporą polską na kontynencie afrykańskim. Jej liczebność można określić na kilkanaście tysięcy chociaż dominują wyższe szacunki¹. Reprezentuje ona wysoki poziom społeczny i zawodowy. Dominują wśród niej profesje techniczne (inżynierowie i technicy) oraz lekarze.

Aktywność społeczno-kulturalna diaspory polskiej ogniskuje się głównie wokół własnych organizacji oraz Kościoła katolickiego. Organizacje diaspory polskiej w RPA stanowią w zasadzie dość pełne odbicie obrazu mieszkających tam Polaków. Organizacje te działają w najliczniejszych skupiskach diaspory od końca lat 40. i lat 50. XX wieku. Przeważnie w danym mieście czy prowincji działa jedna organizacja (mająca w nazwie termin „zjednoczenie” lub „stowarzyszenie”), która chce skupiać całą diasporę z danego obszaru (Johannesburg, Kapsztad, Pretoria, Durban, Vanderbijlpark i Secunda). Ponadto aktywne są organizacje zrzeszające członków pod kątem zawodowym i społecznym. W ostatnich kilkunastu latach, z różnym natężeniem funkcjonowały inne organizacje skupiające część diaspory polskiej, głównie z aglomeracji Johannesburga i Pretorii.

Podstawowym celem organizacji jest kultywowanie tradycji, kultury i języka polskiego, integracja środowiska diasporowego, a także zacieśnianie więzów z Polską. Wśród celów wymienia się także udzielanie wsparcia zawodowego i socjalnego nowo przybyłym oraz starszej generacji diaspory polskiej. Przy organizacjach diasporowych działają m.in. drużyny harcerskie, szkoły sobotnio-niedzielne, zespoły pieśni i tańca, grupy teatralne, drużyny sportowe i kluby filmowe.

---

¹ Według Stowarzyszenia „Wspólnota Polska” liczebność diaspory polskiej w RPA wynosi 35 tys. (dane szacunkowe z 2007 roku), zob. <http://www.wspolnota-polska.org.pl/index.php?id=pwko00>. Podaje się też, iż Ambasada RP w Pretorii wydała 15 tys. polskich paszportów, zob. *Raport o sytuacji Polonii i Polaków za granicą 2009*, Warszawa 2009, s. 192.

* * *

Najsilniejszym ośrodkiem aktywności społeczno-kulturalnej diaspory polskiej RPA jest Johannesburg, chociaż dużą aktywność, porównywalną z Johannesburgiem, wykazuje diaspora polska w Kapsztadzie.

W Johannesburgu działa najwięcej organizacji diaspory polskiej. Największą i najliczniejszą z nich jest założone w 1948 roku Zjednoczenie Polskie w Południowej Afryce (*Polish Association in South Africa*). Działalność tej organizacji dotyczy m.in. organizacji imprez typowo polskich, jak i aktywnego udziału w różnego rodzaju przedsięwzięciach kulturalnych, oświatowych i religijnych (m.in. szkoła polska, drużyna harcerska oraz zespół taneczny)². Stara się również propagować polską muzykę i historię w południowoafrykańskim radio i telewizji. W Nowej Afryce Południowej (*New South Africa*)³ organizacja ta podkreślała w nowym statucie, iż „nie angażuje się w działalność jakiegokolwiek partii politycznej, jednocześnie broni interesów i dobrego imienia Polaków w kraju i na obczyźnie”⁴.

Ze spraw organizacyjnych należy wspomnieć o tym, iż na początku lat 80. powstał nowy oddział Zjednoczenia Polskiego w Vanderbijlpark zrzeszający w większości nowych emigrantów. Pierwsze próby zorganizowania się Polaków w okręgu przemysłowym Vaal Triangle rozpoczęły się w 1977 roku⁵. Wtedy to w Vanderbijlpark zawiązało się Koło Polskie, którego zadaniem było propagowanie działalności Zjednoczenia Polskiego na terenie Vaal Triangle. Ostatecznie Zjednoczenie Polskie Vaal Triangle (*Polish Association in Vaal Triangle*) jako samodzielna organizacja powstało w kwietniu 1982 roku⁶. Podobnie jak w innych nowo utworzonych skupiskach diaspory polskiej w RPA początkowo zrzeszało znaczną liczbę Polaków. Organizacja ta apogeum swojej aktywności przeżywała w latach 80. i na początku lat 90.

W Johannesburgu działalność rozwijało założone w 1948 roku Stowarzyszenie Techników Polskich w RPA (*Association of Polish Engineers in South Africa*). Początkowo koncentrowało się ono głównie wokół spraw zawodowych (pomoc fachowa, prelekcje). Członkowie stowarzyszenia aktywnie uczestniczyli w pracach Zjednoczenia Polskiego m.in. rocznice niepodległościowe, imprezy kulturalne, wspierali akcje na

² Np. Szkoła Polska im. Jana Pawła II w Johannesburgu (pod patronatem Ambasady RP w Pretorii), zespół tańca „Orzeł Biały” w Johannesburgu.

³ Termin ten wprowadzono, aby odróżnić Afrykę Południową z czasów apartheidu od Afryki Południowej budującej wielorasową demokrację, a za narodziny Nowej Afryki Południowej uważa się uchwalenie Konstytucji Tymczasowej w końcu 1993 roku lub też pierwsze wolne i uczciwe wybory parlamentarne w 1994 roku, zob. szerzej: P. Waldmeir, *The End of Apartheid and the Birth of the New South Africa*, London 1998.

⁴ RPA: Maj pod znakiem jubileuszy, <http://www.wspolnota-polska.org.pl/index.php?id=kr30511>.

⁵ „Komunikat. Zjednoczenie Polskie w Południowej Afryce” marzec 1977, nr 261.

⁶ Pismo Chairman, Polish Association Vaal Triangle do The Town Council of Vanderbijlpark z dn. 7.07.1989 r. (zbiory autora).

rzecz Polski. W końcu lat 80. i 90. nastąpiło ożywienie działalności tego stowarzyszenia, które oprócz wymienionej aktywności, dużą uwagę poświęciło sprawom kulturalnym (m.in. organizowanie występów polskich artystów w RPA). Poza tym stowarzyszenie aktywnie włączyło się w obchody rocznicy Lotów nad Warszawę i Powstania Warszawskiego.

Drugim ośrodkiem diaspory polskiej w RPA pod względem aktywności społeczno-kulturalnej jest Kapsztad. Przez ostatnie lata dominującą organizacją w tym mieście było założone w 1949 roku pod nazwą Stowarzyszenie Polskie w Cape Province (*Polish Association in Cape Province*), a obecnie Stowarzyszenie Polskie w Cape Town (*Polish Association in Cape Town*). Uważa się ona za organizację skupiającą i reprezentującą większość Polaków zamieszkałych nie tylko w Kapsztadzie, ale i w okolicach. Zakres działalności tego stowarzyszenia w sferze kulturalnej i społecznej w zasadzie pokrywa się z dokonaniem w tym względzie jego odpowiednika organizacyjnego z Johannesburga. Szczególnie uroczyście obchodzi się tam rocznice Konstytucji 3 Maja.

Na terenie prowincji KwaZulu-Natal, a przede wszystkim w Durbanie działa Stowarzyszenie Polskie (*Polish Association in KwaZulu-Natal*), które kontynuuje tradycje powstałego w 1950 roku Koła Polskiego w Natalu. W swojej działalności szczególnie skupia się na sprawach kultury i kontaktów z Polską⁷.

Działalność diaspory polskiej w Pretorii w ostatnich kilku dekadach koncentrowała się wokół stowarzyszenia Rodziny Polskiej w Pretorii (*Association of Polish Families in Pretoria*) uważającej się za organizację niedochodową, apolityczną i społeczno-kulturalną⁸. Od początków lat 90. aktywność społeczno-kulturalna diaspory polskiej w Pretorii ogniskowała się w ramach Klubu Polskiego im. Józefa Piłsudskiego (*Polish Club in Pretoria*) działającego przy Komitecie Parafialnym.

Z organizacji diaspory polskiej w RPA o zasięgu ogólnokrajowym, do niedawna, szczególnie ważną rolę odgrywał Oddział (Zarząd Krajowy) Stowarzyszenia Polskich Kombatantów 'Afryka Południe (*Polish Ex-Combatants Association in South Africa*) zrzeszający obecnie byłych żołnierzy Polskich Sił Zbrojnych z RPA⁹. Posiada on koło w Johannesburgu.

Za główne zadanie Stowarzyszenie Polskich Kombatantów (SPK) uważało: utrzymanie i rozpowszechnianie idei niepodległej Polski, utrzymanie polskiej tradycji i kultury, opiekę społeczną nad członkami oraz współpracę z południowoafrykański-

⁷ Wśród imprez cyklicznych wykraczających poza dotychczasową sferę można wymienić organizację pielgrzymek do Centocow – polskiej Częstochowy, stacji misyjnej w KwaZulu-Natal.

⁸ Archiwum Zjednoczenia Polskiego w Południowej Afryce – Johannesburg (dalej: AZP – Johannesburg), Statut Rodziny Polskiej w Pretorii (z 1984 roku).

⁹ Początkowo posiadał on trzy koła w Afryce Południowej (Cape Province, Transwal i Natal) oraz jedno w Rodezji Południowej (Salisbury), zob. *Polonia zagraniczna 1929–1954. Księga Pamiątkowa w 25-lecie istnienia Światowego Związku Polaków z Zagranicy*, Londyn 1955, s. 40.

miorganizacjami kombatanckimi, a zwłaszcza Stowarzyszenia Południowoafrykańskich Sił Powietrznych (*South African Air Force Association*, SAAFA). Na bazie SPK powstało Koło Lotników z siedzibą w Johannesburgu¹⁰.

Niewątpliwie duży wpływ na aktywizację życia społeczno-kulturalnego diaspory polskiej w RPA miały przyjazdy emigrantów w latach 80., a w przypadku Secundy na przełomie lat 80. i 90. Zasilali oni istniejące organizacje, bądź tworzyli nowe.

W 1980 roku w Johannesburgu powstał oddział amerykańskiej organizacji społeczno-politycznej Pomost o nazwie Pomost Afryka. Próbował on zaktywizować środowisko diaspory polskiej Johannesburga zarówno w ramach Zjednoczenia Polskiego, jak i poza tą organizacją. Pomost Afryka wspomagał m.in. działalność szkoły niedzielnej, harcerstwo oraz emigrację Polaków do RPA¹¹. Po kilku latach zaprzestął jednak działalności.

Poza wspomnianą organizacją z Vaal Triangle należy również odnotować fakt utworzenia w 1982 roku w Secundzie Zrzeszenia Polskiego „Secunda” (*Polish Association „Secunda”*), które grupowało nowo przybyłych emigrantów. Zostało ono reaktywowane w 1999 roku pod nieco zmienioną nazwą – Stowarzyszenie Polaków „Secunda” (*Polish Association in Secunda*) grupujące wówczas około 50-osobową tamtejszą zbiorowość diasporową¹².

W końcu lat 80. w Johannesburgu zawiązało się stowarzyszenie – Polskie Centrum Kulturalne (*Polish Cultural Centre*)¹³. Skoncentrowało się ono na działalności społeczno-kulturalnej wśród całej diaspory polskiej podkreślając związki z kulturą i językiem polskim. Zaplecze do prowadzenia tego typu działalności miał stanowić własny Klub Polski. Polskie Centrum Kulturalne rozpoczęło sprowadzać do RPA znanych polskich artystów. W następnych latach działalność tego stowarzyszenia słabła i obecnie nie wykazuje ono aktywności.

Dość liczny napływ w latach 80. do RPA polskiego wyższego personelu medycznego stworzył potrzebę zorganizowania się tego środowiska. W 1987 roku w Durbanie został założony Związek Polskich Lekarzy i Dentystów w RPA (*Polish Medical and Dental Association of South Africa*)¹⁴. Głównymi celami jego działalności były sprawy zawodowe, m.in.: tzw. rejestracja polskich lekarzy w Medical Council (chodziło o pełne uznanie dyplomów polskich uczelni medycznych i stopni specjalizacyjnych)

¹⁰ Materiały Koła Lotników – Johannesburg, Protokoły z zebrań Koła z dn. 05.04.1972, 02.08.1972, 04.07.1973 r.; List członka zarządu Koła A. Kuncewicza do B. Kowalskiego z dn. 19.06.1989 r.

¹¹ „Biuletyn Pomostowy. Pomost Afryka” 23.03.1981, nr 3; 26.04.1982, nr 7; P. Letowt-Vorbek, Do liderów Ruchu Pomostowego w Ameryce Północnej i Europie, Johannesburg z dn. 10.02.1982 r., (w zbiorach autora).

¹² Przy stowarzyszeniu działał chór, zespół ZHP (drużyna męska i żeńska) i szkoła polska.

¹³ „Tak i Nie” styczeń 1989, nr 2, s. 13–14.

¹⁴ Sprawozdanie prezesa Association of Polish Medical Practitioners and Dentists in South Africa z działalności za okres 1987–1989 (w zbiorach autora).

i nawiązanie kontaktów z ogólnokrajową organizacją lekarzy południowoafrykańskich – Medical Association of South Africa. W późniejszym okresie więcej miejsca poświęcono współpracy naukowej z Polską. W związku ze zrealizowaniem podstawowych celów statutowych – nostryfikowanie dyplomów związek ten zaprzestał dalszej działalności.

Zdarzały się też przypadki zakładania organizacji praktycznie jednoosobowych i bardzo efemerycznych, jak Rycerstwo Polski i Litwy (*Polish-Lithuanian Nobility Association*) z Johannesburga. Podobny charakter miał, poza początkiem lat 80., wspomniany wcześniej Pomost Afryka oraz Koło Olimpijczyka w Cape Town z siedzibą w Kapsztadzie¹⁵.

Za organizację diaspory polskiej w RPA uważa się założoną przez przedstawicieli tamtejszej diaspory na początku lat 90. w Johannesburgu Polsko-Południowoafrykańską Izbę Handlu i Przemysłu (*Polish-South African Chamber of Commerce and Industry*), zwaną też polsko-polonijną izbą. Jej działalność miała ogniskować się wokół promowania współpracy gospodarczej i wymiany handlowej między RPA a Polską.

Rolę reprezentacji diaspory polskiej kontaktach z władzami południowoafrykańskimi, a przede wszystkim z Polską spełniała, utworzona w 1979 roku, Rada Polonii Afryka Południe (*The Polish Council in Southern Africa*): „Jednym z celów Rady Polonii – organizacji jednoczącej wszystkie organizacje polonijne na terenie RPA – jest reprezentacja Polonii wewnątrz i na zewnątrz RPA”¹⁶. Do 1989 roku oprócz działalności społeczno-kulturalnej stawiała ona sobie również cele polityczne¹⁷. Rada Polonii Afryka Południe zrzesza organizacje diaspory polskiej z RPA (w 2003 roku do Rady przystąpiło Stowarzyszenie Polskie w KwaZulu-Natal) chociaż początkowo także do Rady należała organizacja z Zimbabwe. Rada ta w ostatnich latach znacznie obniżała swoją aktywność. Koordynatorem różnego rodzaju przedsięwzięć kulturalnych i sportowych diaspory polskiej w RPA stara się być, powstała kilka lat temu, Rada Unii Stowarzyszeń Polonijnych w Pretorii, np. corocznie od 2005 roku organizuje Polonijne Spotkania Sportowe¹⁸.

Według stanu na 1999 rok w RPA aktywnych było 9 organizacji diaspory polskiej: Zjednoczenie Polskie w Johannesburgu, Klub Polski im. J. Piłsudskiego w Pretorii,

¹⁵ Koło Olimpijczyka jest w zasadzie inicjatywą jednoosobową – Wiesława Tymowicza (brał m.in. aktywny udział w XIX. Światowym Sejmiku Działaczy Polonijnych Polskiego Komitetu Olimpijskiego w Ustce w 2007 roku, <http://www.wspolnota-polska.org.pl/index.php?id=ak70726>).

¹⁶ Republika Południowej Afryki – Walne Zgromadzenie Stowarzyszenia Polskiego w KwaZulu Natal, http://www.wspolnota-polska.org.pl/index.php?id=kw2_3_06.

¹⁷ AZP – Johannesburg, Statut Rady Polonii Afryka Południe.

¹⁸ Spotkania te mają otwartą formułę, biorą w nich udział drużyny innych diaspor zamieszkujących RPA. W 2010 roku w spotkaniach wzięło udział około 200 osób, w tym 100 zawodników w kilku konkurencjach sportowych, zob. VI Polonijne Spotkania Sportowe, http://www.wspolnota-polska.org.pl/index.php?id=msz29_05.

Stowarzyszenie Polskie w Cape Province, Zjednoczenie Polskie w Vaal Triangle, Stowarzyszenie Polskie w KwaZulu-Natal, Stowarzyszenie Polskie w Secundzie oraz Stowarzyszenie Kombatantów Polskich, Koło Lotników (przemianowane na Stowarzyszenie Lotników Polskich w RPA) i Stowarzyszenie Techników Polskich.

Szczegółowy wykaz organizacji diaspory polskiej w RPA i ich oddziałów sporządzony w 2002 roku i aktualny na rok 2008 obejmował 15 podmiotów, ponadto uwzględniał ośrodki duszpasterstwa polskiego (5), szkoły polskie (6), drużyny harcerskie (2), prasę diaspory polskiej (8), zespoły artystyczne (3) oraz biura podróży (9)¹⁹. Nieco mylne są informacje dotyczące działających organizacji zamieszczone w Internecie²⁰. W 2009 roku wymieniano 17 takich podmiotów²¹.

* * *

Aktywność organizacji diasporowych uwidacznia się przede wszystkim z okazji polskich świąt narodowych i religijnych (bardzo często obchody tych świąt są łączone). Przynajmniej od początków lat 80. XX wieku najważniejszą i najbardziej prestiżową imprezą diaspory polskiej w RPA są obchody Powstania Warszawskiego i lotów lotników południowoafrykańskich z pomocą dla powstania. Uroczystości te, odbywające się przed Pomnikiem Ofiar Katynia w Johannesburgu, gromadzą liczną rzeszę Polaków oraz Południowoafrykanów²². Wśród innych imprez należy wymienić m.in. obchody rocznic świąt 3 maja i 11 listopada, Święto Żołnierza (zwane też Świętem Wojska Polskiego) oraz Bal Technika. W Nowej Afryce Południowej w przeciwieństwie do okresu poprzedniego diaspora polska nie celebruje oficjalnych świąt południowoafrykańskich, np. Settlers Day, Remembrance Day, Jan van Riebeeck Day, Founders Day.

W ostatnich latach szczególnego znaczenia w życiu organizacji diasporowych w RPA nabrały różnego rodzaju jubileusze. W ten sposób chciano zaakcentować trwającą nawet 50 i więcej lat działalność organizacyjną czy też ważne wydarzenia dla tamtejszej diaspory. Bez wątplenia największe znaczenie miały organizowane w maju 2003 roku obchody: 20-lecia pracy Księży Chrystusowców w RPA, 25-lecia Rady Polonii Afryka Południe, 55-lecia Zjednoczenia Polskiego w Johannesburgu oraz 60.

¹⁹ Zob. Organizacje i inne polonijne struktury organizacyjne w Republice Południowej Afryki. Stan na 30.11.2002 r., oprac. M. Bark (zbiory autora).

²⁰ Chodzi przede wszystkim o stronę internetową <http://www.poloniam.org/rpa.htm>. Mimo że była ona uaktualniana 12.12.2007 roku znajdują się na niej informacje o nie działających organizacjach diaspory polskiej.

²¹ Wśród podmiotów wymieniono m.in.: Unię Stowarzyszeń Polonijnych w Pretorii oraz Komitet Obchodów Lotów nad Warszawę, Stowarzyszenie, zob. Raport..., s. 192–193.

²² Zob. szerzej podrozdział pt. „Pamięć o Lotach nad Warszawę i Powstaniu Warszawskim” w monografii A. Żukowskiego (*Diaspora polska w Republice Południowej Afryki w warunkach współczesnej unifikacji i dywersyfikacji świata*, Olsztyn 2008, s. 248–274).

rocznicy przyjazdu dzieci polskich do Oudtshoorn. Z tej okazji odbyły się uroczystości w Johannesburgu, Pretorii, Oudtshoorn i Kapsztadzie, w których udział wzięli m.in. wicemarszałek Senatu RP Jolanta Danielak, ks. abp Szczepan Wesoły oraz prezes Stowarzyszenia „Wspólnota Polska” Andrzej Stelmachowski²³. Natomiast w 2008 roku obchodzono uroczystość 65-lecia przyjazdu dzieci polskich do Oudtshoorn²⁴ i 60-lecia Zjednoczenia Polskiego w Johannesburgu²⁵ oraz z inicjatywy Ambasady RP 30. rocznicę wyboru na Stolicę Piotrową Karola Wojtyły²⁶. W 2009 roku dla Zjednoczenia Polskiego w Johannesburgu, poza corocznymi rocznicami, najważniejszymi imprezami były obchody: 65. rocznicy bitwy pod Monte Cassino, 20 lat uzyskania przez Polskę pełnej suwerenności, 30 lat istnienia Polskiej Szkoły im. Jana Pawła II oraz jubileusz 100 lat nestorki Polonii – Marii Dulskiej. Z kolei w 2010 roku obchodzono 30-lecie powstania „Solidarności”²⁷ oraz Rok Chopinowski (200. rocznica urodzin Fryderyka Chopina)²⁸.

²³ Obchody rozpoczęto w Johannesburgu 3 maja uroczystą mszą św. celebrowaną przez ks. abp S. Wesołego, a przed nabożeństwem odbyło się przekazanie sztandaru, ufundowanego dla Zjednoczenia Polskiego przez Stowarzyszenie „Wspólnota Polska”. Następnie w Pretorii 4 maja obchodzono jubileusz księży chrystusowców; a uroczystą mszę św. poprowadził oraz wygłosił homilię Przełożony Generalny Towarzystwa Chrystusowego dla Polonii Zagranicznej ks. Tadeusz Winnicki. Kolejne uroczystości, poświęcone rocznicy przyjazdu dzieci polskich odbyły się w Oudtshoorn 6 maja. Podczas mszy św. konsekrowano nowy ołtarz i poświęcono obraz Matki Boskiej Częstochowskiej. Natomiast w Kapsztadzie 9 i 10 maja świętowano jubileusz Rady Polonii Afryka Południe (m.in. specjalny program artystycznego). Uroczystości jubileuszowe zakończyły się 11 maja nabożeństwami w poszczególnych ośrodkach diaspory polskiej w RPA, zob. RPA: Maj pod znakiem jubileuszy, <http://www.wspolnota-polska.org.pl/index.php?id=kr305111>; <http://www.senat.gov.pl/K5/DOK/DIAR/32/3203.htm>.

²⁴ Obchody miały miejsce w Oudtshoorn (spotkanie z władzami miasta, zwiedzanie jednostki wojskowej na terenie której w latach 1943–1947 znajdowało się Osiedle Dzieci Polskich „Krzyż Południa”; zwiedzanie katedry, gdzie z inicjatywy „Oudtshoorniaków” w 50. rocznicę ich przyjazdu powstała kaplica Matki Boskiej Częstochowskiej z kopią obrazu z Jasnej Góry; zwiedzanie muzeum miejskiego, gdzie jest stała polska ekspozycja dotycząca wspomnianego osiedla; odznaczenie 6 osób przez wicemarszałka Senatu RP Marka Ziółkowskiego Krzyżem Zesłańców Sybiru); w Kapsztadzie (spotkanie z delegacją Sejmu i Senatu RP, odznaczenie 17 osób przez wicemarszałka Senatu RP M. Ziółkowskiego Krzyżem Zesłańców Sybiru) i Johannesburgu (uroczystości połączone były z obchodami 60-lecie powstania tam Zjednoczenia Polskiego), zob. 65-lecie przybycia polskich dzieci z Syberii oraz 60-lecie powstania Zjednoczenia Polskiego w Johannesburgu, http://www.wspolnota-polska.org.pl/index.php?id=msz05_46.

²⁵ Odbyła się: msza św. w polskim kościele św. Józefa w Norwood; złożono wieńce pod Pomnikiem Ofiar Katynia; akademia w Wanderers Club, w tym wręczenie odznaczeń państwowych, koncert orkiestry symfonicznej, występy zespołu folklorystycznego.

²⁶ Spotkanie odbyło się 1 listopada 2008 roku w polskim kościele Niepokalanego Poczęcia NMP w Pretorii (msza, pokaz filmu, okolicznościowe przyjęcie), zob. Spotkanie w 30. rocznicę wyboru na Stolicę Piotrową Karola Wojtyły, http://www.wspolnota-polska.org.pl/index.php?id=msz13_26.

²⁷ M.in. od 10 stycznia do 30 marca 2010 roku Ambasada RP w Pretorii wspólnie z proboszczem parafii Niepokalanego Poczęcia NMP zorganizowała wystawę plakatów „Dekada Solidarności”, http://www.wspolnota-polska.org.pl/index.php?id=msz29_25.

²⁸ Początkiem obchodów był koncert symfoniczny w Kapsztadzie (18.04.2010) współorganizowany wspólnie przez tamtejszą filharmonię oraz Ambasadę RP w Pretorii, Koncert chopinowski, http://www.wspolnota-polska.org.pl/index.php?id=msz29_16.

Wcześniej miały miejsce obchody poszczególnych organizacji w 1998 roku 50-lecia Zjednoczenia Polskiego w Johannesburgu; w 1999 roku 50-lecia Stowarzyszenia Polskiego w Cape Province; a w 2000 roku 50-lecia Koła Polskiego w Natalu (późniejszego Stowarzyszenia Polskiego w Kwazulu Natal). Poza tym doniosłym wydarzeniem były obchody w 1994 roku 50. rocznicy Lotów nad Warszawę i Powstania Warszawskiego. Zorganizowano też w 1997 roku Jubileusz Polonii 82, tzn. 15. rocznicy pobytu emigracji solidarnościowej w RPA. We wrześniu 2004 roku szczególnie uroczyste obchodzono 60-lecia Lotów nad Warszawę i Powstania Warszawskiego²⁹. We wrześniu 2005 roku w Vanderbijlpark zorganizowano obchody 25-lecia NSZZ „Solidarność”³⁰, zaś w maju następnego roku uroczyste obchodzono w Johannesburgu 25-lecie odsłonięcia Pomnika Ofiar Katynia. Ponadto od 2009 roku zaczęto też obchodzić w RPA Dzień Polonii i Polaków za Granicą (połączone z obchodami rocznicy Konstytucji 3 Maja).

Organizacje diaspory polskiej w RPA próbowały aktywizować dzieci i młodzież tej zbiorowości, m.in. poprzez działalność harcerską, organizowanie wyjazdów weekendowych, zawody sportowe (w tym Polonijne Spotkania Sportowe), obozy i kolonie (w tym organizowane w Polsce)³¹, szkoły sobotnio-niedzielne, występy podczas świąt niepodległościowych i religijnych, czy konkursy artystyczne³². W lipcu 2002 roku koło Durbanu odbył się Międzynarodowy Zjazd Młodzieży Polskiej mający zintegrować młodzież polską w RPA³³.

Starano się też zachować ciągłość pokoleniową w organizacjach, np. możliwość zostania członkiem SPK przez młode pokolenie. Wyjątkowym wydarzeniem było zorganizowanie wspólnej pielgrzymki do Oudtshoorn „Oudtshoorniaków” ich dzieci oraz wnuków w maju 2006 roku³⁴.

* * *

Rejestratorem działalności społeczno-kulturalnej diaspory polskiej w RPA jest jej prasa. Każda większa organizacja diaspory polskiej wydaje własny biuletyn lub komunikat, najczęściej wydawane są one co miesiąc.

²⁹ „Notatnik Technika” marzec 2004, nr 35, s. 1.

³⁰ <http://www.solidarnosc.org.pl/25/wydarzenie.php?id=350>.

³¹ Np. na święta Bożego Narodzenia w 2002 roku wyjechała do Polski ponad 30-osobowa grupa dzieci polskich z RPA.

³² Np. Przegląd Twórczości Artystycznej Dzieci i Młodzieży Polonijnej „Droga do Sławy”.

³³ Republika Południowej Afryki – Międzynarodowy Zjazd Młodzieży Polskiej – Durban 2002, http://www.wspolnota-polska.org.pl/index.php?id=kw3_2_28.

³⁴ „Śladami Ojców” – pielgrzymka do Oudtshoorn, „Wiadomości Polonijne” (Johannesburg) 2006, nr 544, s. 3.

Zjednoczenie Polskie w Johannesburgu wydaje „Wiadomości Polonijne” (wcześniej ukazywały się pod tytułem „Komunikat. Zjednoczenie Polskie w Południowej Afryce”). „Komunikat” zaś wydaje Stowarzyszenie Polskie w Kapsztadzie (od kilku lat organem tego stowarzyszenia jest miesięcznik „Dwukropek”) oraz Stowarzyszenie Polskie w KwaZulu-Natal. Z kolei, organem Zjednoczenia Polskiego Vaal Triangle są „Wiadomości”, a Klubu Polskiego w Pretorii „Polonez”. Natomiast Stowarzyszenie Techników Polskich nieprzerwanie od 60 lat wydaje biuletyn informacyjny „Notatnik Technika”. W formie dwumiesięcznika ukazuje się „Biuletyn Informacyjny” Rady Polonii Afryka Południe. Nieregularnie i coraz z mniejszą częstotliwością ukazują się komunikaty SPK. Z nowych inicjatyw wydawniczych należy wspomnieć o „Źródle” Katolickim Miesięczniku Duszpasterstwa Polonijnego wydawanym w Pretorii.

W ostatnich kilkunastu latach zmienia się rola prasy diasporowej. Zwłaszcza do lat 90. miała dla tej grupy szczególne znaczenie. Była ona wyrazem aktywności i prężności społeczno-kulturalnej. Wydawanie tej prasy ogniskowało się w Johannesburgu, a także w Kapsztadzie. Jej geneza zbiega się z okresem tworzenia się pierwszych organizacji diaspor polskiej w Afryce Południowej. Prasa ta stanowiła pomost między członkami tej zbiorowości. Pełniła też rolę podstawowego źródła informacji o aktywności diaspor, ale także wiedzy o Polsce, zwłaszcza aktualnej sytuacji.

Ogół wydawanych pism polskich w RPA miał charakter ogólnoinformacyjny, dotyczący kraju osiedlenia, przy czym realizowały one różne funkcje prasy. Informacje ograniczały się z reguły do spraw lokalnych, na terenie którym były kolportowane. Jedynie nieliczne biuletyny diasporowe, zwłaszcza Komunikaty Zjednoczenia Polskiego w Południowej Afryce były rozprowadzane po wszystkich większych ośrodkach diaspor polskiej tego kraju, a także wysyłano je do głównych bibliotek emigracyjnych. Od lat 80. coraz więcej miejsca na łamach prasy diasporowej poświęcano sprawom polskim.

Wydaje się, że prasa diasporowa ułatwiła proces adaptacji i asymilacji, a zarazem utrwaliła poczucie etnicznej odrębności. Nie bez znaczenia było również podtrzymywanie znajomości języka polskiego.

Czasopisma redagowane przez Polaków w Afryce Południowej nie posiadały ścisłej orientacji ideowej czy politycznej. Tym niemniej należy podkreślić, że wyrażały one poglądy rządu RP w Londynie i nawiązywały do koncepcji „niepodległościowych” emigracji. Nurt ten był kontynuowany w latach 90. i na początku obecnej dekady.

Rozmiary prasy diasporowej w RPA nigdy nie były duże. Złożyło się na to wiele przyczyn, m.in.: mała liczebność diaspor polskiej; ugruntowanie awansu społecznego poprzez zaangażowanie się w pracę zawodową; szczupłość środków na działalność prasową; brak dostatecznej znajomości języka polskiego przez drugą i trzecią generację polskich emigrantów; dość powszechne czytelnictwo periodyków wychodzących w języku angielskim.

Od kilkunastu lat obserwuje się pewien spadek znaczenia prasy diasporowej w RPA, który można tłumaczyć nie tylko postępującymi procesami asymilacyjnymi, ale przede wszystkim szerszymi i intensywniejszymi kontaktami z Polską. Niebagatelną rolę zaczęła odgrywać Internet, a zwłaszcza polskie witryny internetowe oraz wydania elektroniczne czasopism w języku polskim. Ponadto Internet ma coraz większe znaczenie w życiu diaspory polskiej w RPA. Coraz częściej bowiem jest bardzo pomocnym narzędziem komunikacji wewnątrz diaspory. Informacje o planowanych imprezach, apele etc. wysłane są e-mailem w formie „Komunikatu Centrum Informacji Elektronicznej Unii Stowarzyszeń Polonijnych w Pretorii”. Poza tym periodyki diaspory polskiej stają się dostępne także w wersji internetowej, np. „Notatnik Technika”.

* * *

Organizacje diaspory polskiej w RPA w przejawach swojej działalności koncentrowały się na własnej zbiorowości. Nie współpracowano z organizacjami innych grup etnicznych (wcześniej utrzymywały kontakty z diasporą węgierską w Johannesburgu). Brak było kontaktów z organizacjami ludności nie-białej. *Gros* imprez ma charakter wewnątrzdiasporowy, chociaż deklaratywnie są one otwarte dla innych społeczności.

Duża część imprez rocznicowych, jak również akcji zbierania funduszy na rzecz kraju lub emigracji dotyczyła wszystkich większych skupisk diaspory polskiej w RPA. Ich zasięg i przebieg był uzależniony od liczebności danych skupisk i stopnia zorganizowania.

Aktywność organizacji diaspory polskiej miała zasięg lokalny. Rzadko organizowano wspólne przedsięwzięcia. Brak było rzeczywistej współpracy między organizacjami. W zasadzie jedynie obchody rocznic Lotów nad Warszawę i Powstania Warszawskiego była imprezą, w którą zaangażowanych było kilka organizacji, a przedstawiciele innych byli na nią zapraszani. Współpraca między organizacjami zaczęła funkcjonować w II połowie lat 90. i na początku XXI wieku w związku z organizacją jubileuszów oraz potrzebą nowych form aktywności.

Z tego też powodu oraz rozwoju społeczno-ekonomicznego Polski, organizacje diaspory polskiej w RPA angażowały się bardziej w bieżącą działalność społeczno-kulturalną lub też w przygotowania rocznicowe niż w akcje na rzecz Polski.

W działalności organizacji diaspory polskiej, zwłaszcza tych, które powstały w ostatnich 20–30 latach występowała prawidłowość, iż w pierwszych latach od momentu powstania aktywność organizacji była widoczna, natomiast z biegiem lat stawała się coraz słabsza. Problemem stał się nawet wybór władz organizacji po upływie kadencji. Z reguły zostawały nimi osoby z poprzedniego zarządu (te same osoby pozostawały prezesami i w zarządach przez dekady, np. w Johannesburgu, Durbanie, Pretorii).

W Nowej Afryce Południowej następowały zmiany nazw istniejących organizacji, głównie ze względu na nowy podział administracyjny prowincji RPA oraz nowe ich nazwy, np. Stowarzyszenie Polskie w Natalu na Stowarzyszenie Polskie w KwaZulu-Natal, czy Stowarzyszenie Polskie w Cape Province na Stowarzyszenie Polskie w Cape Town (dawna Prowincja Przylądkowa – Cape Province została podzielona na trzy prowincje). Innym powodem były względy prestiżowe, np. Koło Lotników zmieniło nazwę na Stowarzyszenie Lotników Polskich w RPA w Johannesburgu.

Mimo wielu starań i szerokiego programu nastawionego na masowe uczestnictwo, organizacje nie skupiały całości czy większości społeczności polskiej. Wieloletnie wysiłki uczynienia z organizacji diaspory polskiej organizacji masowych nie przyniosły pożądanego rezultatu.

W 1996 roku polskie Ministerstwo Spraw Zagranicznych podawało, iż w RPA działa 10 organizacji polonijnych, skupiających łącznie zaledwie 500 osób: „Większość Polaków woli pozostawać poza nurtem zorganizowanego życia polonijnego”³⁵. Organizacje diaspory polskiej z reguły grupują 5–10%, a czasami 20% ogólnej liczby tej diaspory. Podaje się nawet, iż w skali RPA aktywny udział w działalności organizacji diaspory ogranicza się do tylko 1–2% jej przedstawicieli³⁶. Nawet w ośrodkach, gdzie diaspora polska tworzy zwarte skupiska liczba członków organizacji nie jest adekwatna do jej liczebności, np. w Secundzie w listopadzie 1999 roku liczba ta wyniosła tylko 35 osób³⁷. Przykład organizacji w Secundzie pokazuje też, że często członkami zostają małżeństwa (w Secundzie na 35 członków było aż 16 małżeństw).

Liczebność organizacji podlegała dużym fluktuacjom. Podobnie dotyczyło to udziału w życiu społeczno-kulturalnym diaspory (np. w 1994 roku drużyna harcerska w Johannesburgu liczyła aż 90 dzieci)³⁸.

Sytuacji takiej nie sprzyjał fakt braku zwartych skupisk diaspory polskiej w obrębie miast, czy dzielnic; brak funduszy (organizacje opierały swoje dochody głównie na składkach członkowskich i darowiznach); obciążenie pracą zawodową oraz inne przyczyny. Poza tym część diaspory swoje aspiracje społeczno-kulturalne realizuje w stowarzyszeniach południowoafrykańskich.

Problemem jest brak własnych lokali, wypożyczanie sal na zasadach komercyjnych utrudnia organizację i podwyższa koszty tych imprez (poza miastem Vanderbijlpark). Najczęściej korzysta się z sal przy parafiach katolickich, które prowadzą polscy duchowni, co też nie zawsze jest rozwiązaniem optymalnym, gdyż

³⁵ Republika Południowej Afryki. Notatka informacyjna (marzec 1996 r.), Departament Afryki, Azji, Australii i Oceanii MSZ, Warszawa 1996, s. 13.

³⁶ Raport..., s. 193.

³⁷ <http://secunda.teksweb.com/polonia/listaczlonkow.html>.

³⁸ Relacja Waldemara Wójtowicza (prezesa Zjednoczenia Polskiego w Południowej Afryce) udzielona autorowi, Roodepoort, 25.06.1994 r.

„czasami prowadzi do niepotrzebnych tarć między organizacjami polonijnymi [diasporowymi – A.Ż.] i kościelnymi”³⁹.

Na początku lat 90. i w następnych latach nastąpił pewien zastój w aktywności wielu organizacji diaspyry polskiej w RPA, mimo znaczących osiągnięć w sferze społeczno-kulturalnej, np. Zjednoczenie Polskie w Johannesburgu zlikwidowało własny klub. Inne organizacje przestały nawet działać, np. Polskie Centrum Kulturalne w Johannesburgu i niektóre koła Stowarzyszenia Polskich Kombatantów, a w 1994 roku podawano nawet iż SPK jako całość przestała działać⁴⁰.

Starsza generacja diaspyry polskiej w sposób naturalny wycofuje się z działalności społeczno-kulturalnej, zaś młodsze pokolenie pochłonięte pracą zawodową i skoncentrowane na awansie społeczno-zawodowym nie wykazuje specjalnego zainteresowania działalnością organizacji diaspyry polskiej. Spadek aktywności odnotowują nie tylko organizacje kombatanckie, ale związane z biznesem. W ostatnich latach działalności nie przejawiała Rada Polonii Afryka Południe.

Niektórzy działacze diaspyry polskiej na stałe opuścili RPA. Poza tym problemem jest spadająca liczebność tej diaspyry, gdyż przyjazdy mają charakter kontraktowy (czasowy), a różne segmenty tej diaspyry, głównie specjaliści oraz wykształcone młode pokolenie emigrują na stałe z RPA. Powolny zanik aktywności dotyczy przede wszystkim organizacji kombatanckich (zaawansowany wiek członków), które notują stały spadek członków. Próby wzmocnienia ich młodszą generacją diaspyry polskiej nie przyniosły dotychczas pożądaných rezultatów.

Przyczyny tego stanu rzeczy widzi się także wśród następujących czynników: brak zwartych skupisk diaspyry polskiej, reemigracja z RPA, słaba kondycja finansowa organizacji, mało atrakcyjna platforma działania, ukierunkowana zwłaszcza w stronę młodego pokolenia. Z drugiej strony, młode pokolenie wykazuje brak zainteresowania działalnością organizacji diaspyry. Próby jego aktywizacji nie przynoszą zadawalających efektów (wyjątki, np. zespół tańca ludowego „Orzeł Biały”).

Innym powodem zaprzestania działalności jest faktyczne zrealizowanie podstawowych celów statutowych, np. nostryfikowanie dyplomów – Związek Polskich Lekarzy i Dentystów w RPA.

Czasami, partykularyzm i rozbieżności w interpretowaniu wydarzeń politycznych w RPA doprowadzały do osłabienia aktywności organizacji diaspyry lub wręcz do rozłamów w ich łonie, np. przypadek Stowarzyszenia Polskiego w Natalu z siedzibą w Durbanie. Również na początku lat 90. procesom rozszerzania wzajemnych kontaktów polsko-południowoafrykańskich nie towarzyszyły procesy aktywizacji życia społeczno-kulturalnego diaspyry polskiej w RPA.

³⁹ Raport, s. 199.

⁴⁰ Relacja Waldemara Wójtowicza...

Pewnym paradoksem jest fakt, iż rozszerzenie kontaktów z Polską w ostatnich latach osłabiło zaangażowanie członków organizacji diaspory polskiej w działalność społeczno-kulturalną. Kontakty z polską kulturą próbuje ona realizować w sposób indywidualny. Mimo tego trendu w ostatnich latach założono nowe organizacje. Duże nadzieje wiązano z powstaniem Klubu Polskiego Biznesu (*Polish Business Club*), który miał grupować polskich biznesmenów. Poza tym powołano do życia Klub Sportowy Piłki Siatkowej „Polonia” w Johannesburgu („*Polonia*” *Volleyball Club*) oraz Koło PTTK w Durbanie, a także Związek Sybiraków Południowej Afryki, którego głównym celem jest organizowanie wycieczek „sentymentalnych” do Polski oraz imprez okolicznościowych⁴¹.

Wśród społeczno-kulturalnych inicjatyw diaspory polskiej w RPA na początku XXI wieku można wymienić aktywność zespołu kabaretowego działającego przy Zjednoczeniu Polskim Vaal Triangle, chóru mieszanego z Secundy oraz zespołu artystycznego „Kraowiacy”, czy grupę teatralną „Zielona Koza” z Kapsztadu. Nową inicjatywą powstałą przy Stowarzyszeniu Unii Polonijnej w Pretorii jest sekcja turystyczna, która zrzesza sympatyków rajdów i wycieczek górskich z całej RPA.

* * *

Organizacje diaspory polskiej ściśle współpracują z duszpasterstwem polskim. Można skonkludować, iż odgrywa ono coraz istotniejszą rolę w życiu diaspory polskiej w RPA. W zasadzie każda większa uroczystość diaspory polskiej poprzedzona jest mszą św., a gros imprez diaspory odbywa się przy kościołach prowadzonych przez polskich duszpasterzy.

Powołując się na stan z początków 2008 roku można stwierdzić, że opieką duszpasterską polskich księży objęte są prawie wszystkie większe i średnie skupiska diaspory polskiej w RPA. Postulaty wzmocnienia duszpasterstwa polonijnego realizowano już w latach 80. i na początku lat 90.

Zdecydowana większość diaspory polskiej stara się przynajmniej sporadycznie brać udział w uroczystościach niepodległościowo-religijnych i religijnych w języku polskim. Obecnie posługę duszpasterską dla Polaków w RPA pełnią księża z Towarzystwa Chrystusowego dla Polonii Zagranicznej, zwani popularnie chrystusowcami,

---

⁴¹ Organizacja ta zrzesza przede wszystkim dawnych „Oudtshoorniaków”. W 2004 roku (19.09–04.10) 35-osobowa grupa członków tej organizacji na zaproszenie Senatu RP i Stowarzyszenia „Wspólnota Polska” odwiedziła Polskę, zob. E. Rakowska, Z RPA do Polski! „Tułacza dola z piosenką”, http://www.wspolnota-polska.org.pl/index.php?id=kw4_6_15.

którzy prowadzą parafie dla ogółu katolików⁴² w Johannesburgu⁴³, Pretorii⁴⁴ i Durbanie⁴⁵ (wcześniej chrystusowcy pracowali także w parafiach w Kapsztadzie, Vanderbijlpark i Secundzie). Księża ci pełnią również posługę duszpasterską dla diaspory polskiej w innych miastach (np. Witbank i Rustenburg – ksiądz z Pretorii, Vanderbijlpark – ksiądz z Johannesburga).

Wspomniane parafie stanowią nie tylko centra życia religijnego diaspory, ale także aktywności kulturalnej. Kościoły są miejscem uroczystości organizowanych wspólnie ze stowarzyszeniami diasporowymi (np. obchody święta narodowego 3 maja w Pretorii czy 11 listopada w Johannesburgu). Żadne z nich nie posiada bowiem własnego lokalu. Przy parafiach działają grupy o charakterze zarówno religijnym, jak i kulturalnym (m.in. szkoły sobotnio-niedzielne, zespoły muzyczne i taneczne, drużyny harcerskie⁴⁶. Organizowane są stałe imprezy kulturalne⁴⁷. Wydawane są też periodyki duszpasterskie⁴⁸. W ten sposób, przy pewnym zastoju w działalności organizacji diaspory polskiej Polska Misja Katolicka przejmując niektóre funkcje. Nawet zebrania organizacji diaspory polskiej odbywają się w salach parafialnych⁴⁹. W dalszym ciągu ośrodkiem duszpasterstwa polskiego jest klasztor Sióstr Służebniczek ze Starej Wsi w Lyndhurst, dzielnicy Johannesburga (*Mary Immaculate Convent*).

Szczególne miejsce w aktywności duszpasterstwa polskiego wśród diaspory polskiej w RPA zajmuje młode pokolenie. Edukacja nie ogranicza się bowiem tylko do nauki religii, ale powiązana jest z działalnością kulturalną. Dużą popularnością cieszą się przedstawienia jasełkowe, nie tylko w tych ośrodkach, które mają stałego polskiego duszpasterza, np. w Secundzie⁵⁰.

⁴² Należy podkreślić, iż w RPA polscy księża pracują w parafiach, które nie są wyłącznie parafiami polskimi, ale obejmują wyznawców różnych grup rasowych i etnicznych.

⁴³ Parafia Duszpasterstwo Polskie w Norwood, św. Józefa w Johannesburgu, zob. <http://www.tchr.org/ang/norwood/>.

⁴⁴ Parafia Niepokalanego Poczęcia NMP w Hercules w Pretorii, zob. <http://www.wsdsc.poznan.pl/rpa/hercules/>.

⁴⁵ Parafia św. Antoniego w Greyville w Durbanie, zob. <http://www.tchr.org/ang/point/>.

⁴⁶ W parafii w Johannesburgu jest to: Służba liturgiczna ołtarza, Grupa dekoracyjna, Grupa liturgiczna, Rada duszpasterska, Grupa organizacyjna, Rodziny do obsługi parafialnej kawiarenki, Osoby do obsługi biblioteki parafialnej, Osoby odpowiedzialne za gazetkę. W parafii w Pretorii jest to: Koło różańcowe, Kółko liturgiczno-ministranckie, grupa katechetyczna, chór kościelny, Klub Polski, polskie kino, zob. <http://www.tchr.org/ang/hercules/>. W odniesieniu do parafii w Durbanie brak jest szczegółowych danych.

⁴⁷ W Johannesburgu np. pokazy filmów, Walentynki, spotkania z balladą, wieczór kolęd, bal kombatanów, Św. Mikołaj dla dzieci, Dzień Matki, Sylwester.

⁴⁸ Najważniejszym czasopismem o profilu religijnym lat 80. i 90. a dotyczącym diaspory polskiej w RPA były „Wiadomości Duszpasterskie”.

⁴⁹ Np. 5 marca 2005 roku w sali parafialnej kościoła św. Antoniego w Durbanie odbyło się Walne Zgromadzenie Wyborcze Stowarzyszenia Polskiego w KwaZulu-Natal.

⁵⁰ Stowarzyszenie Polaków „Secunda” w Afryce Południowej, <http://secunda.teksweb.com/polonija/jaselka2000.html>.

Ważnym wydarzeniem dla diaspory polskiej w RPA była uroczystość Matki Boskiej Częstochowskiej w kościele parafialnym św. Franciszka w Vanderbijlpark w dniu 25 sierpnia 1991 roku. Uroczystość ta, w której wzięli udział księża chrystusowcy oraz kilkuset Polaków z okręgu Vaal Triangle, a także z Johannesburga i Pretorii. Oprócz aspektu religijnego miała ona dla tej diaspory istotne znaczenie społeczno-kulturalne⁵¹. Z kolei, wyjątkową uroczystością dla całej diaspory polskiej w RPA była wizyta w tym kraju papieża Jana Pawła II we wrześniu 1995 roku. We mszy św. w Gosforth Park w Germiston, niedaleko Johannesburga, uczestniczyło ponad 100 tys. wiernych, w tym tysiące Polaków.

Powiązanie aktywności społeczno-kulturalnej z religijną ma wyjątkowo także inne wymiary. Do takich należała inicjatywa wykonania witraży dla kościoła katolickiego w Soweto, który służy Afrykanom. Witraże te mają upamiętniać wizytę Jana Pawła II w RPA, a także przypominać o Polsce⁵².

Podsumowując, w ostatnich latach działalność społeczno-kulturalna diaspory polskiej w RPA coraz bardziej ogniskuje się wokół Kościoła katolickiego i jej organizacji (polskich parafii), a nawet stają się one centrum tej działalności.

* * *

W ostatnich latach diaspora polska w RPA szczególnie uwagę poświęca młodemu pokoleniu i podejmuje działania na rzecz kultywowania przez nich tradycji i kultury polskiej, m.in. poprzez uatrakcyjnienie form diasporowej aktywności społeczno-kulturalnej oraz uczenia się o Polsce (nie tylko języka polskiego). Przy organizacjach diaspory polskiej, polskich parafiach oraz Ambasadzie RP działają szkoły polskie w trybie sobotnio-niedzielnym⁵³.

Podsumowując aktywność społeczno-kulturalną diaspory polskiej w RPA należy stwierdzić, że najpełniej wyrażała się ona w działalności jej stowarzyszeń i organizacji, a także przejawiała się w pracach duszpasterstwa polskiego. Była ona głównie wypadkową zjawisk społecznych i ekonomicznych, a w mniejszym stopniu politycznych.

Od początku lat 90. uwagę diaspory polskiej w RPA przykuwa wewnętrzna sytuacja społeczno-polityczna i ekonomiczna⁵⁴. Między innymi bardzo istotnym problemem było zawarcie umowy w dziedzinie ubezpieczeń społecznych między rządami

⁵¹ Autor bezpośrednio uczestniczył w tych uroczystościach.

⁵² P. Bieliński, Republika Południowej Afryki – krajobraz po apartheidzie, <http://www.ksmradio.com/cgi-bin/tematy/viewnews.cgi?newsid1134974001,67365>.

⁵³ Zob. podrzdział pt. „Szkolnictwo polonijne jako stymulator tożsamości diaspory polskiej w Republice Południowej Afryki”.

⁵⁴ Zob. podrzdział pt. „Stosunek do demokratycznych przemian i sytuacji wewnętrznej w Republice Południowej Afryki”.

Polski i RPA, z czym wcześniej zgłoszono się do Ambasady RP w Pretorii⁵⁵. Chodziło tutaj o możliwość transferu funduszy emerytalnych obywateli polskich z RPA do Polski. Coraz częściej najważniejsza sfera działalności dotyczyła spraw socjalnych⁵⁶.

Pozytywnie zareagowano na podpisanie między RPA a Polską umowy o unikaniu podwójnego opodatkowania 10 listopada 1993 roku.

Diaspora polska w RPA żywo interesuje się sprawami Polski oraz kontaktami z Polską⁵⁷. Po ustanowieniu oficjalnych stosunków dyplomatycznych między Polską a RPA szczególną rolę w życiu diaspory polskiej w RPA zaczęła pełnić Ambasada RP w Pretorii. Coraz więcej imprez organizowanych jest wspólnie, a ambasada wspiera je materialnie. Poza tym sama organizuje imprezy niepodległościowe i kulturalne dla diaspory polskiej lub też udostępnia swoje pomieszczenia dla przeprowadzenia uroczystości organizacji diasporowych⁵⁸. Przy Ambasadzie RP w Pretorii działa Polski Klub Filmowy (wspólnie z Unią Stowarzyszeń Polonijnych w Pretorii), który co miesiąc organizuje projekcje polskich filmów fabularnych lub dokumentalnych. Organizowane są wspólnie także inne przedsięwzięcia kulturalne⁵⁹. Szczególnie bardzo ożywioną i zacieśnioną współpracę z Ambasadą Polską RP w Pretorii prowadzi Zjednoczenie Polskie z Johannesburga oraz Klub Polski z Pretorii.

Do początków transformacji ustrojowej w Polsce diaspora polska w RPA starała się utrzymywać w miarę możliwości dość ściśle kontakty z innymi diasporami polskimi na świecie, a zwłaszcza jej niepodległościowym nurtem. Po zmianach ustrojowych w Polsce i RPA diaspora polska współpracę z innymi diasporami polskimi na świecie realizuje głównie poprzez członkostwo w Radzie Polonii Świata, w której ma swojego przedstawiciela.

⁵⁵ „Biuletyn Stowarzyszenia »Wspólnota Polska«” lipiec 1997, nr 7, s. 7.

⁵⁶ Np. cele działania Zjednoczenia Polskiego w Johannesburgu w 1994 roku, por. „Biuletyn Stowarzyszenia »Wspólnota Polska«” czerwiec 1995, nr 6, s. 13.

⁵⁷ Zob. podrozdziały pt. „Partycypacja i preferencje wyborcze w wyborach na urząd prezydenta RP oraz w wyborach do Sejmu i Senatu RP”, „Integracja Polski z Unią Europejską”, „Pamięć o Lotach nad Warszawę i Powstaniu Warszawskim”, „Związki z Polską”.

⁵⁸ M.in. spotkania ze znanymi gośćmi z Polski (ostatnio: marzec 2007 roku z b. prezesem TVP dziennikarzem Bronisławem Wildsteinem; kwiecień/maj 2007 roku z ministrem nauki i szkolnictwa wyższego Michałem Seferyńskim); wystawa fotografii Erazma Ciołka „25 lat Polskiego Sierpnia” – wrzesień 2006 roku; spotkanie z reżyserem teatralnym polskiego pochodzenia, mieszkającym na stałe w Londynie, Michałem Gieletą oraz przedstawicielem organizacji charytatywnej „Polska Akcja Humanitarna”, Dariuszem Brzosko – wrzesień 2005, zob. strona internetowa ambasady RP w Pretorii, zob. <http://www.poland.co.za>.

⁵⁹ Dla przykładu, Ambasada RP w Pretorii oraz Unia Stowarzyszeń Polonijnych w Pretorii w październiku 2008 roku zorganizowała w polskim kościele Niepokalanego Poczęcia NMP w Pretorii wystawę historyczną pt. „Polska przez stulecia”, którą otworzył prezes Stowarzyszenia „Wspólnota Polska” Maciej Płażyński, zob. Otwarcie wystawy „Polska przez stulecia”, http://www.wspolnota-polska.org.pl/index.php?id=msz13_24. Wśród innych wspólnych imprez można wymienić zorganizowanie tournée po RPA kabaretu „Elita”.

Delegaci z RPA regularnie biorą udział w zjazdach Polonii Świata (do 1992 roku Polonii Wolnego Świata). Diaspora polska w RPA ma swojego przedstawiciela w powołanej przy Marszałku Senatu RP w listopadzie 2002 roku 9-osobowej Polonijnej Radzie Konsultacyjnej, którym był prezes Rady Polonii Afryka Południe⁶⁰. Przedstawiciele diaspory polskiej uczestniczą także w światowych zjazdach polonijnych w Polsce, m.in. w Światowym Forum Mediów Polonijnych, Forum Oświaty Polonijnej, Kongresach Polonii Medycznej.

Organizacje diaspory polskiej w RPA współpracują ze Stowarzyszeniem „Wspólnota Polska”.

Diaspora polska w RPA świadoma jest konieczności dbania o swoje dziedzictwo. W lutym 2002 roku wspólnie z polskim duchowieństwem oraz Ambasadą RP w Pretorii powołała do życia Fundację Dziedzictwa Polskiego w Afryce Południowej z siedzibą w Konwencie polskich Sióstr Służebniczek Starowiejskich w Lyndhurst⁶¹. Do najważniejszych celów statutowych tej fundacji należy: uchronienie od zniszczenia archiwaliów organizacji diaspory polskiej oraz przedmiotów mających wartość historyczną, a także otaczanie opieką miejsc będących śladami polskiej obecności i Polaków w RPA (m.in. sprawowanie opieki na polskich pomnikami i grobami)⁶². Fundacja ta zaczęła już gromadzić i ewidencjonować archiwa organizacji diaspory polskiej i zbiory osób prywatnych oraz przygotowywać do druku wspomnienia działaczy tamtejszej diaspory⁶³.

Współcześnie większe przedsięwzięcia organizacyjne diaspory polskiej w RPA wymagają wsparcia bądź Ambasady RP w Pretorii bądź instytucji państwa polskiego jak Senat RP czy Stowarzyszenia „Wspólnota Polska”. Dotyczy to głównie wsparcia finansowego, a także logistycznego⁶⁴. Nieodzowna jest także pomoc parafii Kościoła katolickiego prowadzonych przez polskich duszpasterzy.

⁶⁰ <http://www.wspolnota-polska.org.pl/index.php?id=kr1114a>.

⁶¹ Pismo Mariana Bąka, Radcy Ambasady RP w Pretorii do autora, Pretoria 25.11.2002 r.

⁶² Statut Fundacji Dziedzictwa Polskiego w Afryce Południowej (zbiory autora).

⁶³ Informacje uzyskane od konsula RP w Pretorii M. Bąka, 06.09.2005 r.

⁶⁴ Dla przykładu, w 2007 roku Stowarzyszenie „Wspólnota Polska” dofinansowała pobyt językowo-krajoznawczy w Polsce młodzieży diaspory uczącej się języka polskiego w RPA oraz Fundację Dziedzictwa Polskiego w RPA (na organizację imprez patriotycznych), zob. Sprawozdanie z zadań programowych Stowarzyszenia „Wspólnota Polska” realizowanych w roku 2007 z dotacji kancelarii Senatu RP, http://www.wspolnota-polska.org.pl/index.php?id=spr_p07. Z kolei w 2008 roku Stowarzyszenie „Wspólnota Polska” wsparła finansowo Fundację Dziedzictwa Polskiego w RPA (na pokrycie kosztów najmu lokalu), zakup strojów ludowych dla Zespołu „Orzeł Biały” z Johannesburga oraz dofinansowano jubileusz 60-lecia Zjednoczenia Polskiego w Johannesburgu, zob. Sprawozdanie z działalności statutowej Stowarzyszenia „Wspólnota Polska” za 2008 rok, http://www.wspolnota-polska.org.pl/index.php?id=spr_swp08.